

Федоров Игнат Александрович
Педагог дополнительного образования
МБДОУ ЦРР Д/С №5 "НьургуБун"
Сунтар/Сунтарский улус;

Уол оџону айылџаџа уһуйуу: Оонһуу нөнгө үөрэх күүһэ

Сунтаар, 2026

Уол оџону айылџаџа уһууу: Оонһуу нөнүө үөрэх күүһэ

Оџо оскуолаџа киириэн иннинээџи сааһа – өйө-санаата, иэйиитэ, ис кыаџа, дьоџура уһуктарыгар-сайдарыгар улахан суолталаах кэрдиис кэмэ.

Онон Арассыыйа Федерациятын үөрэхтээһин туһунан сокуонугар оскуола иннинээџи оџону иитии-үөрэтии уопсай үөрэхтээһин ситимигэр туспа булгуччулаах таһым быһыытынан ылыныллыбыта. Бу сокуон оџо кыратыттан сайдар-иитиллэр эйгэтин тэрийиигэ государство улахан болџомтону уураһын уонна оџо ханна олороруттан тутулуга суох оскуола иннинээџи үөрэхтээһининэн хааччыллаах тустааџын мэктиэлиир.

Оскуола иннинээџи үөрэхтээһин хаачыстыбата аныгы олох сайдыытыгар, төрөппүт, общественность ирдэбилигэр сөп түбэһиэхтээх. Биһиги дойдубутугар ону хааччылар сыаллаах федеральной государственнай үөрэх стандарта аан бастаан ылыныллан, оџо тэрилтэтин иитэр-сайыннарар үлэтин таһыма сана үрдүк таһымна тахсар тосхоло торумнанна. Стандарт араас көрүннээх оџо тэрилтэтин үлэтигэр тэн ирдэбили туруорар, ис хоһооно хас биирдии оџо бары өттүнэн сайдыытын болџомтоџо ууран, аныгылыы сайдар эйгэни хааччылар аналлаах.

Оџо төрөөбүт-үөскээбит сири-уотун, тылын-өһүн, култууратын, кыраайын билэн тулалыыр эйгэни харыстыырга, таптыырга, бука бары бу сир үрдүгэр туох буола турарыгар эппиэтинэстээхпит диэн өйдүөхтээх. Итинник сыһыан оџо өйүгэр - сүрэхтэр уйаланнаџына, киниттэн үтүө санаалаах, кэрэ дууһалаах киһи иитиллэн тахсыаџа.

Тобул санаа төрүүтэ (актуальность):

Саха киһитэ үйэлэртэн кэлбит үтүө үгэһи ситимин быспат туһуттан, уол оџону адьас кыра сааһыттан булчут идэтигэр уһуйар. Былыргы сахалар оџону булка үөрэтиилэрэ кини бэдик сааһыттан, ол эбэтэр оџо уллунаџа хараарыытын кэмийтэн, оонһуу нөнүө саџаланара.

Кыра уол оџо үс сааһыттан саџалаан, бултаабыта буолан, мас саа оностон оонһууон букунайар. Бу түгэни туһанан, оџону булка, балыктааһынна, кустааһынна сыһыанар олус тоџоостоох. Оонһуу бу үлэџэ көмө буолара мэлдьэџэ суох, тоџо диэтэххэ, оџо оонһууон үөрэнэр, сайдар кэмэ. Ханнык баџарар оонһуу иитэр-үөрэтэр ис хоһоонноох. Кыра, орто саастаах оџо өйүгэр инэриитэ, онорон көрүүтэ, өйгө тутуута, болџомтото, өйдүүр дьоџура барыта оонһуу нөнүө сайдар.

Сыала: оџо уһуяантан айыы киһитэ, ол эбэтэр дэгиттэр сайдар кыахтаах киһи буола иитиллэн-уһаарыллан тахсарыгар олук ууруу.

Соруктара:

- оонһуу нөнүө уол оџо булка-алтка, бултуур сиргэ-уокка сыһыаннаһарга, сир-туом тутуһуугар уһууу;
- бултуур үгэстэр кэрэтин, айылџаны харыстааһыны уонна кини баайын таба туһаныыны оџо сана төрүүрүттэн өйүгэр инэриитэ.

Төрүт оонһуулар суолталара

«Байанай бэлэџэ» оонһуу нөнүө оџо бултааһын, балыктааһын, кустааһын туһунан бастакы өйдөбүлү ылар. Байанай диэн сахалар былыргы да, аныгы да итэџэллэринэн, булду тосхойон биэрэр хара тыа иччитэ диэн билэ улаатар.

Маннык оонһуулар оџо айылџа уонна сахалыы булчут дьарыгын туһунан бастакы өйдөбүллэри биэрэллэр:

- «Бултааһын» оонһуу кыылар араастарын ааттарынан, тас көстүүлэринэн араарарга аналлаах. Бу оонһуу оџо айылџаџа баар араас тыынар-ууһаары кытта билсиргэригэр көмөлөһөр.

- «Күөгүлээһин» оонһуу оџо бэйэџэр сөптөөџү эрэ ыл диэн санааџа тирдэр. Ол курдук, оџо бэйэтин эрэ луункатыгар сөп түбэһэр ахсааннаах балыгы хаптарар. Түргэн, тарбахтаах туттунуулаах, бэйэ кыаџар эрэниилээх буоларга уһуйар.

- «Күрүөбүм күөгэ» оонньуу оҕону хамаандаҕа киирэн оонньуурга үөрэтэр. Тулуурдаах, дьулуурдаах буоларга иитэр. Бэйэни кыана туттунууга, кыаммакка, кыраҕа көмөлөһөр санааҕа иитии бу оонньуу нөнүө оҕоҕо ингэриллэр.

- «Кусчут» оонньуу кыраҕы харахтаах, тулуурдаах буоларга иитэр, үөрэтэр.

Уол оҕо айылгыта

Ханнык баҕарар омук духуобунай култуурата, үгэстэрэ, абыычайдара, итэҕэлэ бэйэтин үөскээн-төрөөн олорор сириҥ айылҕатын уратыларыттан тахсар. Онон оҕо айыы сиэрдээх киһи буоларыгар төрөөбүт тылын уонна итэҕэлин дьайыыта дириҥ, истин, өйдөнүмтүө уонна этигэр-хааныгар, сурэҕэр-быарыгар ингэр күүһэ ордук дьайымтыа буолар.

Уол оҕо – хас биирдии норуokka эркин курдук эрэнэр киһи, ыал тутуах киһитэ буола улаатыахтаах. Дьылҕа хаан ыйааҕынан уол оҕо улаатан, аҕа буолар аналлаах. Кини дьыэ кэргэннэ ытыктанар, хайҕанар ытыска өрө көтөҕүллэр киһи. Мээнэҕэ этиэхтэрэ дуо уол оҕо олохпут анала. Уол оҕо дьарыга элбэх, кыра эрдэҕиттэн сүүрүү-көтүү, кэлии-барыы. Барыта хамнаныы, ол барыта эт-хаан сайдарыгар куруук туһалаах.

Уол оҕону кыра эрдэҕинэ кыыс курдук тутан олус атаахтатар, кыра диэн сэниир сатаммат. Кини айылгыта атын, айылҕаҕа тардыһар кистэлэн, модун санаалаах. Ону тутта сылдьан улаатарыгар көмөлөһүөх, сүбэлиэх тустаахпыт. Уол оҕо кэлин дьыэ кэргэнин кэнэҕэскитин, тирэҕин, олоҕун тутуаҕын буоларын өйдүөхтээхпит.

Онон, төрүт үгэстэрбитин уонна оонньуу күүһүн туһанан, уол оҕолорбутун кыра эрдэхтэриттэн айылҕаҕа тапталы, булчут идэтин сүмэтин уонна дьохун киһи буоларга иитиэххэ наада. Бу, биһиги кэлэр кэскилбит бигэ тирэҕэ буолуоҕа.

Туһаныллыбыт литература:

1. Аммосова В.В. Оҕо бодоруа уерэниитэ.-Дьокуускай: Бичик,-1995.- 64 с.
2. Андросова Ю. А., Ефремова Д. Г. Оонньуу оҕону иитии эйгэтигэр – методической босуобуйа / тосхол бырагыраама – саңа кэрдийс кэмнэ. – Дьокуускай, БИЧИК, 2006с.
3. Васильева К.И., Алексеева А.П. Кэнчээри: оҕо садын иитээччилэригэр, төрөппүттэргэ уонна пед.училище үөрэнээччилэригэр: холооннор, кэпсээннэр, сценарийдар, ырыалар / К.И.Васильева, А.П.Алексеева; [худ. Е.Садовникова].- Дьокуускай: Бичик, 2013.-104 с.
4. Чехордуна Е.П., Ефимова Д.Г. Билинни кэм уонна социальнай бииргэ үлэлээһин: соц.бииргэ үлэлээһиннэ көмө пособие. / Саха Респ. Үөрэҕин м-та - Дьокуускай : Офсет, 2006. - 32 с.
5. Федоров И.Г., Васильев П.К. Өбүгэбит олоҕо-дьаһаҕа: ойуулаах тылдыт. Дьокуускай: Бичик,-2012, 128с.
6. Интернет ситимэ.